

“पञ्चांतरा” Pancatantra, Translated from Sanskrit by Prof. Dr.

Indu Shekhar. Tahran Üniversitesi Yayınlarından No: 710. Tahran 1961, 227 s., fiyatı 90 Riyal.

Asılları Sanskrit dilinde olduğu hâlde, zamanla Hindistan'ın coğrafi sınırlarını aşarak geniş ülkelere ve halk toplulukları arasına yayılan, ve dolaştıkları çeşitli ülkelerin özelliklerinden bünyelerine karakteristik birtakım unsurlar olarak gerek muhteva ve gerekse hacimleri bakımından esaslı değişmelere maruz kalan, bilhassa, yayıldıkça türlü dünya dillerine tercüme edilmek suretiyle birçok ünlü şair ve yazarları (La Fontaine, Grimm Kardeşler v.s.) kendi kuvvetli tesirleri altında bulundurabilmiş olan, Hint meriçe'li metinlerden birisi de, ve belki en önemlisi, hiç şüphe yoktur ki, Kelile ve Dimne adlı, öğüt dolu masallar külliyyatıdır. Fakat henedense, Kelile ve Dimne'yi ele alan yazarlardan bir kısmı -bereket versin bunların sayısı pek azdır-, bu eseri, Pafiçatantra adlı Sanskrit bir metnin doğrudan doğruya tercümesi şeklinde göstermek çabası içerisinde oldukları ki, kanaatımızca, bu bir hatadır. Pafiçatantra adı altında bugüne kadar elimize geçebilmiş olan ve birbirinden, az. veya çok, farklı 200'e yakın nüshanın gerçekte hangi orijinal metinden neş'et etmekte oldukları bugün kesin olarak bilinmiyor, Kaldı ki, 64 kadar değişik dillere aktarılmış olan ve genellikle "Kelile ve Dimne" ortak adıyla geçen masallar, Sanskrit asıldan yapılmış bir Pehlevi (Karataka + Damanaka) tercümeyle dayanan Süryani (M.s. 570) veya Arapça (M.s. 800 ?) tercümelemlerden aktarılmadıkları²; bugün biz ne Pehlevi nüshanın dayandığı Sanskrit asıla ve ne de bu Pehlevi nüshanın kendisine malik bulunuyoruz; ikisi de, maalesef, zamanla ortadan kaybolmuş gitmişlerdir. Pehlevi tercümenin dayandığı esas ve kayıp Sanskrit metinle, elimizde mevcut 200'e yakın Pafiçatantra nüshaları arasındaki gerçek ilgi bile, metin karşılaştırmalarını bir hayli uğraştıran bir problem olma vasfını henüz muhafazaya devam etmektedir.

1 Pançatantra adının Arap harfleriyle yazılış şekli kitapta başka başkadır: پانچا تانترآ. Diğer birçok özel şahıs ve yer adlarının verilisi sırasında da biz buna bol rastlamaktayız. Başlıcalarından bir kaçını gösterelim:

Edgerton: ادگرتون اجرسن

Hitopâdesha: هیتوپدشا. هیتوپدشا. هیتوپدشا

Mahâbhârata: ماہابھارتا ، مہابھارتا

Meghavicaya: مگھاویجایا ، مگھا ویجایا

Tantrâkhyâyikâ: تانترآ کھیاییکا ، تانترآ کھیاییکا ، تانترآ کھیاییکا

2 Meselâ: Yunanlı rahip Seth oğlu Symeon'un, Kelile ve Dimne adlarını Arapça sanarak bunları tercümeyle kalıtığını ve eserine garip Stephanites İhnelates adını vermiş olduğunu görüyoruz. Rahip burada, Kelile ve Dimne adları ile, Arapça'daki اکلیل (çelenk) ve دمن (kalıntı, iz) sözlerini birbirine karıştırmıştır:

Bunlara ilâve olarak, Pehlevi nüsha sahibinin yalnız Pafiçatantra'dan değil, eserine, ünlü iki Hint destanından biri olan Mahâbhârata'dan (M.Ö. 400) ve Hint menşe'li diğer metinlerden de parçalar almış bulunduğunu hiçbir zaman hatırlamamızdan çıkarmamız icâbeder.

Bugün Tahran Üniversitesi Edebiyat Fakültesinin Sanskrit Filolojisi kürsüsünü yönetmekte olan, sayın meslektaşımız Prof. Indu Shekhar'ın yukarıda adını takdim ettiğimiz ve sayın üstadın, İran'lı okuyucularının anlayabilecekleri Fars dilinde kaleme almış bulunduğu kitabını, söze başlarken dokunduğumuz konuları gayet açık bir dille izahetmekte olması, bilhassa, sayın Profesör ayarında salahiyetli bir bilginin kaleminden çıkmış (ve müellifin kendisince: "Süryâni ve Arap dillerine yapılan tercümelerine en çok uyan metin" şeklinde vasıflandırılan) tam bir Pançatantra metninin tercümesini de ihtiva etmekte olması bakımlarından çok faydalı, ve dünya masal edebiyatı ile yakından ilgilenenlere içten tavsiyeye şayan bulmaktayız.

Kitabının baş tarafına eklediği "Önsöz" ünde (३ - १) Dr. Shekhar, Hindistan'da bu türden olan metinler içerisinde Tantrâkhyâyikâ adlısının en eskisi olduğunu ve bu metnin muhtemelen Keşmir civarında veya oraya yakın bir bölgede teşekkül etmiş bulunduğunu kabul etmenin akla yakın bir şey olacağına işaret ettikten sonra; bu metnin J. Hertel tarafından neşredilen nüshasında birtakım eksiklikler gözüne çarpmış olduğu için³, kendisinin, F. Edgerton'un F harfiyle işaretlediği nüshayı tercüme etmeyi daha münasip saymış bulunduğunu bize söylemektedir.

Asıl Pafiçatantra konusuna ve sonraki devirlerde bu metinlere dayanılarak türlü dünya dillerinde meydana getirilmiş olan tercüme problemlerine, sayın müellif, kitabının "Giriş" kısmında geçiyor: bu kısımda, Sanskrit edebiyatının en eski belgeleri sayılan Rig-Veda ilâhileri içerisinden başlamak üzere, Hint hayvan masallarına ait ilk unsurların tespiti için çalışılmakta ve Rig-Veda'ya nisbetle (M.Ö. 1250) daha genç olan, Brâhmana'lar ve Upanishadlar gibi metinler içinde de bunlara birtakım paraleller gösterilmektedir. Müellife göre, insanoğlunun, etrafını çevirmiş olan tabiatla ve bu tabiattaki hayvanlar ve bitkilerle ilgilenmesi ve nihayet, kendi alemiyle diğer yaratıklar alemi arasında birtakım yakın bağların mevcut olduğu hakkında içinde bir şeyler sezmiye başlaması çok eski çağlardan itibaren olmuştur. Buddhizm ve Cayna dinleriyle, bu dinlere mensup san'atkârlar tarafından uzun asırlar boyunca meydana getirilmiş olan, çok sayıda mimari ve plâstik san'at eserlerini kuvvetli tesir ve nüfuzları altında bırakmış bulunan bu hayvan masallarının, hangi tarihlerden itibaren ve ne gibi şartlar altında birer eğitim örneği ve ahlâk dersi hâline sokulmuş olduklarının, maalesef, henüz meçhulümüz olduğuna işaret eden Profesör, bu masallarla ilk iki Hint bilim kolu olan Niti- (idare-) ve Dharma- Şâstra (Din, Ahlâk ve genel Düzen - Bilgisi)'lar arasındaki çok sıkı bağ üzerine de dikkatimizi çekmektedir. Ona göre, masalların dinî çevrelerden daha ziyade idare adamlarına ve halk kütlelerine hitâbetmekte olmaları dolayısıyla ki bunlarda hayvanlar yer yer,

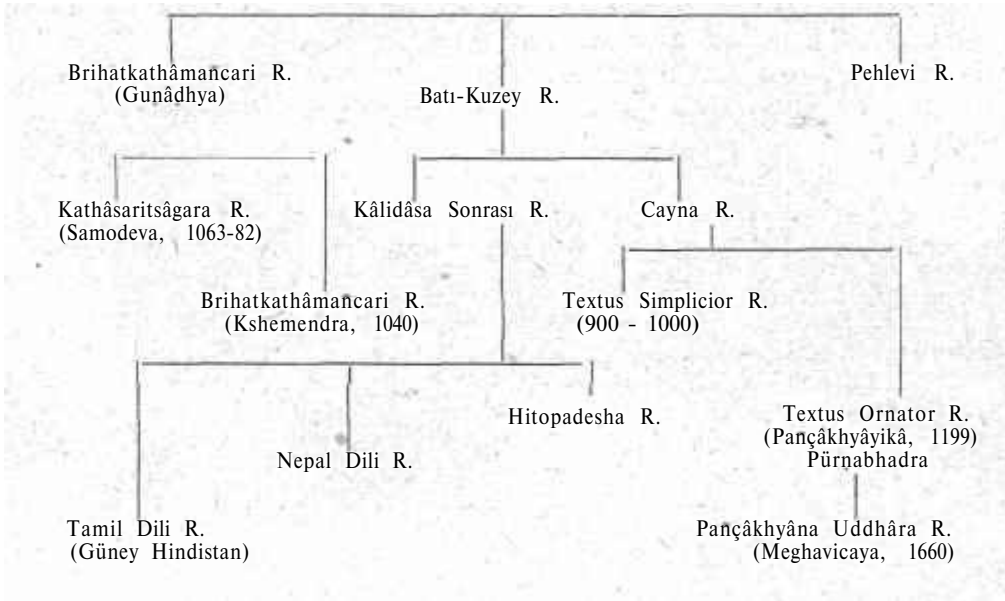
3 Profesör bu eksikliklerin nelerden ibaret olduğunu pek açıklamıyor.

insanlar kadar ve bazı kere onlardan da üstün bir mantık derecesinde, sağ duyu sahibi, iyiyi kötüden güzelce ayırdedebilir vasıflarla mücehhez bir şekilde karşımıza çıkmaktadırlar: Gerek insanların, bir türlü esaretinden kurtulamadıkları fitrî zaafı, gerek saray mensuplarında her zaman göze çarpan riyakârlıklar ve dalkavukluklar ve gerekse kadınların asla sıyrılmadıkları düşük karakter tipi ile onlar her fırsat düşüğe alay eder dururlar. Bilhassa bu metinlerde, Brahman'lar kastının da hayvanlar ağzından ve hem de çok acı bir dille tenkit edilmekte olması, bunların halk tabakasına hitabetmekte oldukları fikrini biraz daha kuvvetlendirmektedir.

Müellif diyor, masalarda karşılaşmakta olduğumuz kadın aleyhtarlığı temayülüne diğer Hint din ve mezheplerinde ve hattâ çoğu dünya dinleri hükümleri arasında da rastlamak her zaman mümkündür: Buddhizm'de olsun, Cayna dininde, Hıristiyanlıkta veya Müslümanlıkta olsun, kadın daima erkeği ve umumi olarak iş ve idare adamını işinden alakoyan, onu kötü yollara sürükleyen, ibâdetinden ve vazifesinden men'eden bir unsur olarak tavsif ve tasvir edilir: halbuki masallar, hayvanların diliyle iyi ahlâkı ve idare adamlarına ise hak ve doğru idare bilgisini yani Nîtişâstra'yı öğretmek amacını gütmektedir.

İlk ve orijinal Pançatantra nüshasını tespit hususunda Alman âlimi J. Hertel ile eski Pennsylvania üniversitesi profesörlerinden F. Edgerton gibi bilgilerin, yorulmak bıkmak bilmeden, nasıl çalışmış bulduklarını şükranla tebarüz ettirmeden geçemiyen Dr. Shekhar, bugün Hindistan'da mevcut çeşitli Pançatantra rivayet'lerini aşağıdaki şema hâlinde gözlerimiz önüne sermekte ve bu farklı rivayetlerin, gerek zaman ve gerekse birbirleri ile olan yakınlık veya uzaklıkları yönünden durumlarını tespit için okuyucusuna imkân hazırlamaktadır:

Tantrâkhyâyikâ R. (M.s. 200, Keşmir ?)

Bundan sonra müellif, Pañçatantra masallarının "Kelile ve Dimne" veya benzeri diğer adlarla⁴, çeşitli Batı ve Doğu dillerine çevrilmiş bulunmaları konusunu ele almakta ve sözü, Pehlevi nüshanın sahibi olan İran'lı mütercim in gerçekte Sanskrit dilini yeteri kadar bilip bilmediği problemine aktarmaktadır; profesöre göre, kayıp Pehlevi nüshayı meydana getirmiş olan düşünür veya yazarın güzel bir Sanskrit bilgisine delâlet edecek bir belgeye henüz sahip değiliz.

Profesör sözlerine devamla, İbn al-Mukaffa tercümesindeki 16 fasıldan ancak 10 tanesini biz Sanskrit nüshalarda bulabilmekteyiz, diyor, geri kalan 6 fasıl Farsça'larından alınma olsalar gerektir. Esasen Pehlevi nüshanın kaç fasıldan ibaret olduğu hakkında da kesin bir şey söyleyecek durumda değiliz, diyen üstâd, genç tercümelemlerin sonunda yer alan "Fil ve Serçe" hikâyesinin Sanskrit asıldan değil, sonradan eklenme oldukları üzerine de dikkatimizi çekiyor. Shekhar'a göre, Pehlevi nüshanın bizzat İbn al-Mukaffa'nın kaleminden çıkmış olup olmadığı da, üzerinde dikkatle durulmaya değer bir noktadır.

İbn al-Mukaffa'yı örnek alarak sonradan Kelile ve Dimne'yi nazma çekmiş olan: Aban b.A. al-Lâhiki (750-815), Abd al-Lah b.H. al-Ahvazi, Muhammed b. al-Habbariya (1100)s, Ali b. Davud, Abd al-Mümin as-Sagani (1242) ve Hasan b.Ahmed al-Nakkaş gibi Arap şairlerinin adlarını verdikten sonra, asıl Pañçatantra'ların gerçek müellifi veya toplayıcısı meselesine dokunan profesör, bu hususta diyor, bu metinlerin giriş kısımlarında verilen bilgilerden daha fazlasını bilmiyoruz: burada eserin sahibi olarak çok bilgin bir Vishnuşarmân'dan bahsedilmektedir. Profesör, Pañçatantra masallarının kuvvetli Yunan tesiri altında (Aesopus) bulunduğu yolundaki iddiaları da şiddetle reddederek "Giriş" kısmına (1-26. s.) son vermektedir.

Kitabın esasını teşkil eden tercüme kısmında (27-188.s.) Prof. Shekhar, çok sürükleyici bir üslûp takibetmektedir: Özel şahıs ve memleket adlarından hemen sonra bunların anlamlarını da, metin içerisinde rrievcûtmuş gibi, yer yer vermiş bulunması adetâ okuyucuya masalın ruhuna daha çok nüfuz etme fırsatı vermiştir. Hiç şüphesiz tercüme, bizim alıştığımız anlam ve karakterde tam bir filolojik tercüme gözü ile bakmak güçtür. Fakat hemen ilâve etmek yerinde olur ki, esasta herhangi bir şişkinlik veya eksiklik meydana getirilmiş değildir. Bunu burada, iki kısa misalle göstermek, kanaatımızca faydalı olacaktır: F. Edgerton tarafından neşredilmiş bulunan⁶ Pañçatantra metninin giriş kısmı (kathâ mukha), mutad duadan ve eserin müellifini takdime çalışan sözlerden sonra şöyle başlıyor: "Güney bölgesinde Mahilâropya adında bir şehir vardır⁷. Burada (vaktiyle) Ama-

4 John Capua'nın "Liber Kallae et Dimnae-Directorium Vitae Humane", Anthonius Pforr'un "Buch der Beispiele der alten Weisen", Nasrullah'ın tercümesine dayanan "Livre des Lumieres ou la Conduite des Roys", Galland'ın "Contes et Fables Indiennes de Bidpaiet de Lokman" ve Hümayunnâme, Anvâr-i Sühayli, İyâr-i Daniş ve Nigâr-i Daniş gibiler bunlardan bazılarıdır.

5 Bu zatın adı kitapta (s. 21) محمد بن ابهاربه şeklinde geçiyor ki, bunun bir mürettip hatâsından ileri gelmiş olduğunda şüphemiz yoktur.

6 The Pancatantra I-V. The Text in its oldest form, edited with an introduction by F. Edgerton, Poona 1930.

7 Bunu "vardı" şeklinde de tercüme edebiliriz: Praesens Historicum.

raşakti adlı, türlü hünerler sahibi⁸, Arthaşâstra'yı eksiksiz bilen, (önünde-eğilen) büyük kralların taçlarındaki (rengârenk) mücevherlerden iki ayağına gür ışık huzmeleri akseden ve, (kendisine) baş vuran kişilere, bir dilek ağacı (gibi)⁹, her istenileni (bağışlayan) bir kral vardı. Kralın, Vasuşakti, Ugraşakti ye Anekaşakti adlariyle üç de oğlu (vardı ki, hepsi) fazlasiyle kafasızdılar. Onların Arthaşâstra (öğrenimine) gösterdikleri bu ilgisizliği gören kral, vezirlerini (yanına) çağırdı ve emirlerini bildirdi: bu oğullarımın, (dedi), ne kadar durgun kafalı olduklarını herhalde bilmektesiniz".

Profesör Shekhar, sürükleyici üslûbiyle aynı pasajı, daha serbest olarak, Farsça'ya şu şekilde aktarmaktadır:¹⁰ "Ülkenin güneyinde, kadınlar zevki demek olan Mahilaropya adlı bir şehir vardı. Burada Amaraşakti, yani ölmez kuvvet v adlı bir kral yaşardı. Kral bütün bilgi ve hünerlerde üstâddı. Ve bol meyve veren bir ağaç gibi, herkesin arzusunu yerine getiriyordu. Öyle bir itibâr ve mevki sahibi olmuştu ki, yardım dileğiyle krallar onun kapısına koşarlar ve yüzlerini onun kapı eşliğine sürerlerdi. Kralların taçlarındaki mücevherlerden onun saray kapısı; müstesna ışıklar içinde daima ışıldar dururdu¹¹. Onun cahil ve kalni kafalı üç de oğlu vardı ki, sırasıyla, Vasuşakti yani servet kuvveti, Ugraşakti yani vahşet kuvveti ve Anekaşakti yani fazla kuvvet adları ile tanınmaktaydılar. Kral, evlâtlarının bilgi ve hikmet öğrenmekten kaçtıklarını gördüğü için, vezirlerini toplamış ve, efendiler, demişti: cahil oğullarımın bilgi ve fazilete ne kadar düşman olduklarını çok iyi bilmektesiniz".

Burada açıkça görülmekte olduğu gibi, iki tercüme, esasta birbirinden pek o kadar farklı değildir; fakat bu böyle olmakla beraber, Shekhar'ın ifâdesi daha sürükleyici ve masal ruhuna daha yakındır.

Masallardaki özel adların bazı kere Sanskrit şekilleri ile değil de, Farsça'daki karşılıkları ve anlamlariyle verilmiş bulunmaları, kitabın özelliklerinden birisidir. Müellif bu yönü, 6 sayfalık bir kısımda (189-194 s.) açıklamaya çalışıyor: Shekhar diyor ki, diğer Sanskrit metinlerde olduğu gibi, Pançatantra masallarında da özel ad anlamlarının büyük önemi vardır. Bu çeşit ad anlamlariyle hikâye muhtevası arasındaki sıkı ilgiyi görmemezlikten gelemeyiz. Bazan öyle olur ki, özel adın anlamını bilmeden hikâyeyi takibetmek bile güçleşir ve hattâ bazan mümkün olmaz. Esasen, diyor, başlangıçta özel adların Pehlevi tercümeyle hangi şekilleriyle aktarılmış olduğunu biz kesin olarak bilmiyoruz. Çünkü, diye ilâve ediyor, Süryani ve Arap dillerine çevrilen Kelile ve Dimne tercümelemindeki adlar arasında büyük ihtilâflar mevcuttur.

Masallar içerisinde geçen ve genel Hint mitolojisi içinde kendilerine hiç de

8 Terkibin tam karşılığı: "hünerler (okyanusunu) aşmış olan" dır.

9 "Dilek Ağacı = Kalpadruma" ve "Dilek İneği = Kâmadhenu" gibi tasavvurlara, Hint mitolojisi içerisinde sık sık rastlanır.

10 پنجا تتر 29. #.

11 Çaranayugala = Sayın profesörün elindeki Sanskrit nüsha bizdekenden (yukarıda 6 sayılı ayak notu) farklı değilse, burada, bir matbaa dizilişi hatası olarak, دوپائش sözü ile پارش sözü-nün birbirine karıştırılmış olması ihtimali hatırımıza gelmektedir.

yabancı olmadığımız bazı ünlü şahıs ve yer özel adları hakkında da kitapta (195-200. s.) kısa fakat faydalı birtakım bilgiler bulmak mümkün oluyor.

"Fil ile Serçe" hikâyesinin Farsça Kelile ve Dimne tercümelerine hangi yollarla ve nasıl geçebilmiş olacağı hakkındaki fikir ve kanaatlarından kısaca bahseden (201-205) profesör, ayrıca kitabını, eski ve yeni Pafiçatantra'larla Kelile ve Dimne içinde geçen hikâyeleri yan yana karşılaştıran birtakım cetvellerle de zenginleştirmiş bulunuyor (206-211. s.).

Eserin son bahsini teşkil eden ve Prof. Dr. Meşkûr adlı birisi tarafından hazırlandığı kitapta zikredilen "Pançatantra ve, Süryânî, Arapça ve Farsça tercümeleri arasında kısa bir karşılaştırma" başlıklı kısımda (212-227. s.), konu bir bütün olarak ele alınmış ve türlü nüshalardaki kelime ve özel adların bazan etimolojik analizleri yapılmıştır. Bu kısımda üzerinde durulan başlıca noktaları aşağıdaki dört madde hâlinde özetlemek mümkündür:

1- Elde mevcut üç Süryani Kelile ve Dimne tercümesinden, birisi doğrudan doğruya Pehlevî nüshadan, diğer ikisi ise İbn al-Mukaffa'dan çevrilmişlerdir.

2- Kelile ve Dimne'nin Arapça ve Süryânî tercümelerinde, ilk üç bahis Mahâbhârata destanından alınma olsalar gerektir.

3- Genel olarak Arapça Kelile ve Dimne tercümeleri, ve bunlar içinde Kelile, Dimne ve diğer bazı adlar üzerine notlar.

4- Ayrı ayrı Kelile ve Dimne tercümelerinde bazı hikâyelerin takdim ve tehiri meselesi.

Büyük bir emeğin mahsülü olan bu güzel kitabı için muhterem meslektaşımızı tebrik ederiz.

Dr. Abidin İtil
Hindoloji Profesörü